

Az erdőrezervátumok kezelése

Magterületen tilos gazdálkodni! De mit lehet csinálni a védőzónában?

Dr. Horváth Ferenc¹, dr. Mázsa Katalin¹

Az erdőrezervátumok magterületén általában tilos minden emberi beavatkozás és gazdálkodás. Éppen ezért ezeket a területeket mentesítették a faanyagtermelés kötelezettsége alól. A védőzónában gazdálkodni lehet, de biztosítani kell a magterület védelmét. A védőzóna mind a mai napig „ütközőzóna” a védelem biztosítása és az erdőgazdálkodás között. Találkozhatunk például megvalósított megoldásokkal, amelyek közül itt csak néhányat emeltünk ki, megemlítve viszont elkerülendő csapdák helyzeteket és kedvezőtlen megoldásokat is, annak érdekében, hogy elfogadható kiutakat találjunk az utóbbi időben egyre inkább felértékelődő öreg erdők, erdőrezervátumok megőrzése és fenntartása érdekében.

Sorozatunk előző részében bemutattuk az erdőrezervátumok deklarált célját: az erdő természetes fejlődési folyamatainak biztosítását, amelyből következik, hogy „a magterületen általában tilos minden emberi beavatkozás [...] teljes gazdálkodási korlátozás érvényesül”. Az erdőrezervátumok védőzónájában pedig „csak olyan erdőgazdálkodási tevékenység folytatható, amely átmenetileg sem csökkenti a magterületek védelmét biztosító funkciót” (Temesi 2001, 2002).

Ugyanakkor a védett és fokozottan védett területekre (így az erdőrezervátumokra is) természetvédelmi fenntartási tervek készülnek, amelyek – az adott terület ismertetése és a veszélyeztető tényezők bemutatása után – kezelési javaslatokat határoznak meg. A kezelési javaslatok erdőrészek területi csoportjaira, ún. „kezelési egységek”-re vonatkoznak. Az előírás-javaslatok kötelezettséget nem jelentenek, de alapul szolgálhatnak önkéntes vállalkásokhoz vagy jövőbeli támogatási projektek megvalósításához.

Ezek az elvi keretek, tanulságos tehát megnézni: *milyen esetek fordultak elő eddig egyes erdőrezervátumok kezelése során?* Különösen a védőzónában folytatott erdőgazdálkodási gyakorlatot és természetvédelmi kezelést érdemes szemügyre vennünk, hiszen itt fordulhatnak elő leginkább eltérő értelmezési szempontok és érdekellentétek. Jelen írásunkban kiválasztott példákon keresztül mutatjuk be az erdőrezervátumok kezelésének jellemzően előforduló példamutató vagy kedvezőtlen eseteit, majd megidézzük a valamikori Magyar Nemzeti Erdőrezervátum Bizottság 2008 decemberében kiadott védőzóna-kezelési irányelveinek főbb ajánlásait.

Az erdőrezervátum célkitűzésekkel összhangban álló jó példák a védőzóna kezelésére

A Pilis-oldal Erdőrezervátum északi magterületét övező védőzónában (és azon kívül) a Pilisszentkereszti Erdészet szállaló üzemmóddal, örökerdő-gazdálkodásra tért át több, mint 15 éve (Csépanyi 2016).

Az űrfelvételen (1. ábra) jól látszik a kislékes állományszerkezet természetes öreg erdőkre hasonlító mintázata a védőzónában. A magterület középkorú és egyöntetű állománya viszont még a korábbi vágásos szálerdő képét mutatja – egy természetesebb erdőszerkezet csak sokkal lassabban tud spontán kialakulni. Az örökerdő koncepcióval kezelt védőzóna a magterület védelmét hosszú távon, határozottan biztosítja.

A bükki Őserdő Erdőrezervátum kevésbé ideális helyzetére nehezebb jó megoldást találni. A védőzónába korábban telepített elegyetlen lucosban (2., 3. ábra) az erdőterv növedékfokozó gyéritést ír elő. Azonban a klímamelegedés és a várható szűkítettél miatt egyre nagyobb a középkorú állomány értékvesztésének, pusztulásának kockázata.

Pusztán gazdasági szempontból indokolt lenne egy előrehozott tarvágás, azonban a magterülettel háromszáz méteres szakaszon határos vágásterület évtizedekre megszüntetné a védőzóna védő funkcióját és drasztikusan megnövelné a szél-döntés és a mezoklimatikus szárító hatás veszélyét.

Ezzel szemben a természetvédelem és az erdőrezervátum-kutatók fő elvárása a terület védő funkciójának hosszú távú fenntartása a lucos állomány fokozatos átalakítása, illetve átalakulása során.

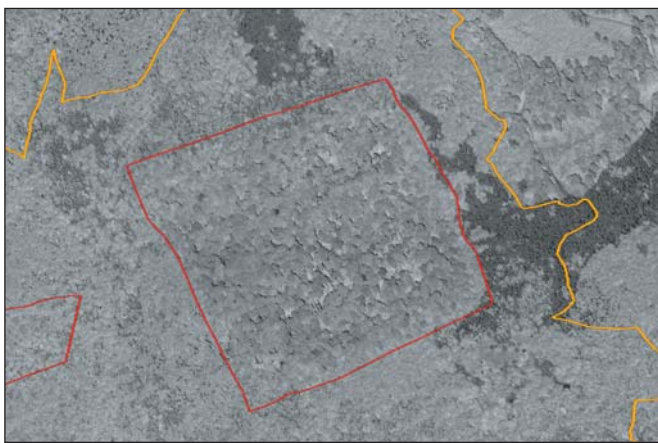

1. ábra. A 2013-as űrfelvételen (© Google Earth) a piros vonallal lehatárolt folt az erdőrezervátum magterülete. A védőzóna határát sárga vonal mutatja. A védőzónában csoportos szállalással kialakított kisméretű lékek látszanak, míg a magterület lombkoronasátra még teljesen egyöntetű és zárt

Az érdekelt felek közös bejárásán és egyeztetésén alapuló javaslata szerint a magterület melletti 200 m-es védőzónát érintetlenül kell hagyni. A lucok tömeges pusztulása esetén várható felújítási kötelezettség alól mentességet kell biztosítani a gazdálkodónak, de elképzelhető, hogy a lombos fafajok fokozatosan lecserélik a mai állományt. A következő 200 m-es zónában sávos, kulisszás vágás-felújítás, annál távolabb tarvágás és hagyományos erdőfelújítás legyen lehetséges (további részleteket lásd: Horváth 2019).

Még nem tudjuk, hogy fog alakulni ennek az állománynak a sorsa, de az Őserdő védelmét is biztosító kompromisszumos javaslatot példamutatónak tekinthetjük, annak

¹ Ökológiai Kutatóközpont, Ökológiai és Botanikai Intézet

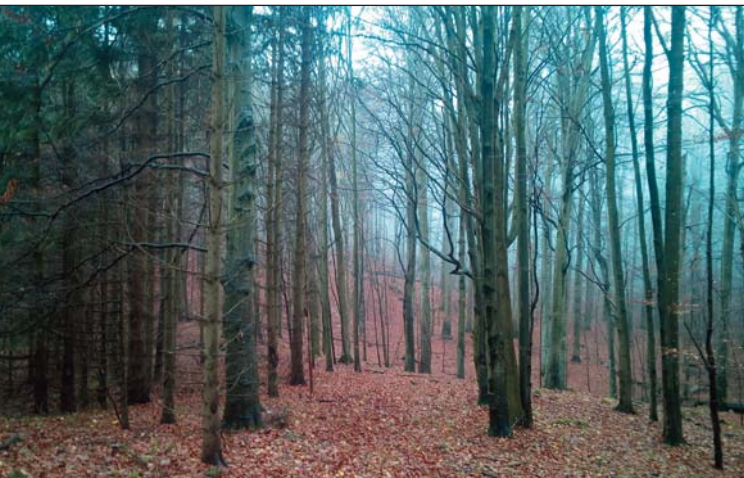
2. ábra. A 2011-es űrfelvételen (© Google Earth) a bükkki Óserdő mellett a védőzóna elegyetlen *lucosa* sötétszürkén rajzolódik ki. A domborzat miatt egy teljes tarvágás közvetlen szélcsatornát nyitna a magterület 30 m-es magasságot meghaladó öreg bükkösére

ellenére, hogy a nemzeti park a fakitermelés teljes mellőzését és lombos fajokkal történő alátelítést tartana a leginkább elfogadható, ámbar költséges természetvédelmi kezelési módnak.

Kedvezőtlen és ellentmondásos körülményekből fakadó kényszerű helyzetek

A nyírségi Baktai-erdő Erdőrezervátumot a baktalórántházai erdőtümb legidősebb erdőrészeleiben jelölték ki. Az állomány természetessége, természetvédelmi értéke és változottsága kiemelkedő (4. ábra). Az erdőrezervátum azonban kedvezőtlen táji környezetben van, mert a kijelölt védőzóna keskeny, zavart és leromlott, részben pedig magánerdőkkel, illetve szántóval határolt (5. ábra).

A peremeken jelentős az inváziós fertőzöttség és az akác terjedése. Mindezek miatt a fenntartási terv felveti a terület-

3. ábra. Elegyetlen középkorú lucos a bükkki Óserdő Erdőrezervátum magterületének határán. A legtöbb szakértő a lucos 10 éven belüli, gyors pusztulását prognosztizálja, de a lombos fajok fokozatos betelepődése és megerősödése is várható (Fotó: Horváth Ferenc, 2019)

kijelölés felülvizsgálatát és az inváziós fajok visszaszorításának szükségességét (HNPI 2016).

Mi lenne a jobb? – vegyük szűkebbre a magterületet, hogy a „védőzónásított” öreg erdőt megtisztíthassuk az inváziós fajoktól? Vagy terjesszük ki a védőzónát és abban tegyünk rendet először? Gyakran találkozhatunk ehhez ha-

sonlóan ellentmondásos, egyedi helyzetekkel, amikor a deklarált elvek egyike-másika óhatatlanul csorbát szenved. Észszerű, áthidaló megoldást kell keresni.

Egyoldalú szemléletből fakadó rossz gyakorlat

Egy vágásterület évtizedekig meghatározóan nagy mezőségi és mikroklímikus kitettséget okoz környezetében, amíg az új állomány elég magasra meg nem nő (de találkoztunk már olyan öreg erdővel is, amelyet sokkal gyakrabban ért pusztító mennykőcsapás, mert a fiatal-középkorú állományokból kiemelkedő faóriások villámhárítóként működtek a tájban).

Minél több vágásterület található a védőzónában, annál rosszabb ez a kedvezőtlen hatás – ilyenkor a védőzóna nem tudja betölteni védő, kiegyenlítő, csillapító szerepét (6. ábra). Ez a lehetőség a közeljövőben még több erdőrezervátum

4. ábra. Öreg alföldi gyertyános-kocsányos tölgyes egy ligetes állománya a Baktai-erdő Erdőrezervátum magterületén (Fotó: Horváth Ferenc, 2019)

5. ábra. A Baktai-erdő ER űrfelvétele 2019-ből (© Google Earth). A védőzóna keskeny és zavart. A közvetlen szomszédságban szántó és akácos kultúrerdők vannak

6. ábra. Az öreg erdőt két oldalról kiterjedt vágásterületek határolják (© Google Earth). Ezért a magterület védtelenné és a külső behatásoknak hosszú időre erősen kitetté vált. A rezervátum másik két oldalán húzódó védőzónában egyelőre betölti szerepét az erdő

esetében is előfordulhat, hiszen a védőzónák döntően középkorú állományait leginkább vágásos módon kezelik.

Tovább ronthatja a helyzetet egy másik, kényszerűségből elterjedt gyakorlat, amikor a felújulás biztosítása miatt a vágásterületet – csak a vágásterületet(!) – bekerítik a vad kártételének kizárása érdekében.

Ebben az esetben a magterületen mindig nagyobb vadhatás jelentkezik, alapvetően korlátozva a természetes felújulás lehetőségét. Több erdőrezervátum magterületének állománya van már ilyen csapdahelyzetben.

Mindez a hagyományosan és döntően vágásos rendszerű erdőgazdálkodásnak és az eredményességet egyoldalúan előtérbe helyező vadgazdálkodásnak, vadásztatásnak a következménye. Erdőrezervátumok esetében (erdőterületeink kevesebb, mint 7 ezrelékén) ezeknek a szempontoknak egy kicsit hátrébb kell lépnie.

A védőzóna kezelésének problémakörével sokat foglalkozott a Magyar Nemzeti Erdőrezervátum Bizottság (MNEB), amely a környezet- és természetvédelemért felelős tárca állandó tanácsadó testületként működött 2004 és 2013 között. A MNEB egy munkacsoportot kért fel az erdőrezervátum védőzóna kezelési irányelveinek kidolgozására, amelyet a bizottság egyhangúlag elfogadott. A MNEB javasolta az akkori Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium illetékeseinek, hogy az irányelveket építsék be a kezelési tervekbe, az Erdőrendezési Útmutatóba, és a természet védelméről szóló törvény módosításába. Az előterjesztés további sorsát nem ismerjük, azonban annak mindmáig fennálló aktualitása miatt, az irányelvek rövidített, de lényegi változatát az alábbiakban idézzük:

„Az erdőrezervátum magterületen kívüli része – szakmai közmegállapodás alapján – védőzóna, vagy pufferezóna, amely mint az erdőrezervátum része, védett vagy fokozottan védett természeti terület. Rendeltetése, hogy

- megakadályozza, vagy mérsékelje azoknak a tevékenységeknek a hatását, amelyek a magterület állapotát vagy rendeltetését kedvezőtlenül befolyásolnák,
- ütközőzónaként átmenetet képezzen az érintetlen magterület, valamint az erdőrezervátumot körülvevő, a természetes állapottól rendszerint lényegesen eltérő, ember-formálta mesterséges erdő között,

- a magterületet mintegy megnövelve, további életteret nyújtson a magterület valamennyi elemének és fejlődési folyamatának,
- a magterület szomszédsága révén optimális teret adjon az erdőrezervátumok igazi értelmét és lényegét jelentő kutatások kiterjesztéséhez, végrehajtásához és eredményeinek realizálásához,
- mintaként szolgáljon a valóban természetközeli erdőgazdálkodáshoz.

A védőzóna kezelésének alapszabályai:

1) A védőzónában

- figyelemmel kell lenni a konkrét természetvédelmi célokra,
- tilos folytatni olyan tevékenységet, amely – akár átmenetileg is – csökkenti a magterület védelmét szolgáló hatását,
- el kell végezni – észszerű korlátok között – minden olyan munkát, amely a magterület védelmét legjobban biztosító természetes vagy természetközeli állapot mielőbbi és minél teljesebb megközelítését, illetve elérését szolgálja,
- célszerű elvégezni minden olyan erdészeti munkát, amely az alapkövetelmények sérelme vagy veszélyeztetése nélkül nyereséget eredményez, vagy az erdő jövőbeni gazdasági értékét növeli.

2) A védőzóna rendeltetésével kapcsolatos valamennyi követelmény egyidejű teljesülésének optimális feltételeit a természeteshez a lehető legközelebb álló erdők testesítik meg. Ennek megfelelően a kívánt, természetközeli állapot minél teljesebb megközelítése érdekében a védőzóna faállományai

- csak a természetes folyamatokra alapozott, folyamatos borítást biztosító szállaló üzemmód szabályai szerint kezelhetők, vagy érintetlenül hagyandók!
 - Kivételes esetben – az invazív idegenhonos fajok kiszorítása, illetve a védőfunkció javítása érdekében – a vágásos üzemmód egyes elemei is alkalmazhatók.”
- MNEB (2008).

Az irányelvek további részletekre is kitér. Teljes terjedelmében az erdőrezervátum honlapon olvasható (https://www.erdorezervatum.hu/MNEB_iranyelvek_a_vedozona_kezeleserol).

Az erdőrezervátumok védőzónája mind a mai napig „üt-köz-zóna”. Nem megnyugtató a mindennapi gyakorlat, de több példaértékű megoldással találkozhatunk – amelyek közül itt csak néhányat emelünk ki, megemlítve viszont elkerülendő csapdahelyzeteket és kedvezőtlen megoldásokat is, annak érdekében, hogy elfogadható kiutakat találjunk az utóbbi időben egyre inkább felértékelődő öreg erdők, erdőrezervátumok megőrzése és fenntartása érdekében.

Hivatkozott források

- Csepányi P. 2016: Örökerdők a Pilisi Parkerdőben. Pilisi Parkerdő Zrt, Visegrád, 28 pp.
- HNPI 2016: A Baktai-erdő (HUHN20063) kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület fenntartási terve. Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság, Debrecen, 51 pp.
- Horváth F. 2019: Mi legyen a bükki Óserdőt védő lucossal? Erdőrezervátum Program honlap, Hírek. URL: <https://www.erdorezervatum.hu/Mi-lyegen-az-Oserdot-vedo-lucossal>.
- MNEB 2008: Az erdőrezervátum védőzóna kezelési irányelvei. Magyar Nemzeti Erdőrezervátum Bizottság, KvVM, Budapest, 4 pp. – URL: https://www.erdorezervatum.hu/MNEB_iranyelvek_a_vedozona_kezeleserol.
- Temesi G. 2001: Az erdőrezervátumok fenntartásának általános irányelvei. Erdészeti Lapok CXXXVI: 141–143.
- Temesi G. 2002: Az erdőrezervátumok fenntartásának általános irányelvei. In: Horváth és Borhidi (szerk.): A hazai erdőrezervátum-kutatás célja, stratégiája és módszerei, TermészetBÚVÁR Alapítvány Kiadó, Budapest, pp. 38–44. 🌿